

Komparácia variantov fonologického systému goralských nárečí obcí Čierne, Oščadnica, Skalité

Anna Ramsáková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava

Úvod

Predmetom príspevku je skúmanie fonologickej roviny nárečia troch goralských obcí ležiacich v severozápadnej časti Slovenskej republiky v línii od Čadce severozápadne k poľskej hranici. Cieľom nie je opis štruktúry či základných vývinových zmien, ale opis základných odlišností variantov fonologického systému nárečia v obci Čierne (ďalej Č), Oščadnica (ďalej Oš) a Skalité (ďalej Sk).

V práci spracúvame vlastný materiál získaný v obci Skalité v rokoch 2000 – 2004, v obci Čierne v lete 2007, v Oščadnici v lete 2008 metódou priameho výskumu pomocou zvukového záznamu. Okrem vlastného materiálu sme použili vysoko kvalitnú zvukovú nahrávku z niekdajšieho Kabinetu fonetiky FiF UK v Bratislave, v súčasnosti deponovanú v archíve Katedry slovenského jazyka FiF UK v Bratislave. Ide o nahrávku nárečového prejavu troch obyvateľov obce Oščadnica z roku 1984, ktorej vlastný fonetický prepis sme urobili v apríli 2008.

Zaznamenaný nárečový prejav vo vlastnom dialektologickom materiáli je spontánnym, vopred nepripraveným prehovorom autochtónnych obyvateľov obce, aktívnych používateľov miestneho nárečia, ktorí rodnú obec neopustili na dlhší čas. Prirodzene, pri terénnych výskumoch sa ukazuje, že informátori sú diglosní, sú schopní využívať dva útvary národného jazyka. Pri bežnom komunikačnom akte používajú či miešajú rôzne prostriedky národného jazyka, ktoré si aj napriek tomu ponechávajú svoju útvarovú charakteristiku.

V snahe neovplyvňovať jednotlivých informátorov spisovnou slovenčinou sme ich oslovovali v goralskom nárečí obce Skalité, ktoré poznáme z autopsie, ktoré nám do veľkej miery pomohlo nadviazať osobnejší kontakt s obyvateľmi. Zbieranie materiálu a jeho následné analyzovanie nám uľahčila aj znalosť kultúrnych a spoločenských pomerov v skúmanej lokalite.

Vzhľadom na roztrúsenosť osád po kopaniciach sme sa snažili osloviť čo najväčší počet aktívnych používateľov dialektu. Použiteľný materiál na zachytenie systémových javov sme získali v obci Skalité od 21 informátorov, v Oščadnici od 10 informátorov a v obci Čierne od 14 informátorov. Heuristický výskum v obci Oščadnica, uskutočnený v auguste 2008, už len potvrdil základné hláskoslovné javy nárečia uvedenej lokality, ktoré uvádzame v časti 1 (Fonologická analýza).

Pri výskume fonologickej roviny sme spracúvali texty, ktoré sme získali fonetickým prepisom súvislých nárečových prehovorov. Nárečový materiál sme prepísali podľa zásad fonetickej transkripcie platných v slovenskej dialektológii. Podrobnejšie pozri bod nižšie – Zásady prepisu nárečového prejavu). Niektoré javy sme dodatočne overovali v teréne.

Reprezentatívna vzorka pre charakteristiku vokalického i konsonantického systému nárečia predstavuje nárečový prehovor informátorov vo veku od 65 rokov a viac, ktorých sme považovali za príslušníkov najstaršej generácie používateľov dialektu. Táto skupina ľudí si najlepšie zachováva nárečové prvky. Najstaršia generácia aktívnych používateľov nárečia navštevovala ľudovú a meštiansku školu, prevažne všetci majú základné vzdelanie (3 informátori majú stredoškolské vzdelanie).

Pri charakteristike jednotlivých hláskoslovných javov, ktoré v analýze uvádzame ako príklady reprezentujúce charakterizovaný jav, neraz uvádzame formy, ktoré nie vždy korešpondujú so systémovou nárečovou podobou. Často sú to formy, ktoré sú výsledkom interferencie slovenčiny a nárečia. To znamená, že charakterizovaný hláskoslovný jav sa v istej forme realizuje, ale zákonite sa nemusí v tej istej forme realizovať iný, skôr či neskôr opisovaný jav. Nárečové formy v texte označujeme kurzívami.

Textové ukážky, zaradené na záver štúdie, najlepšie odzrkadľujú a dokumentujú súčasný stav nárečí skúmaných lokalít aj s porušením nárečovej normy.

Miestny dialekt goralských obcí má v porovnaní s prechodným pásmom hornokysuckých nárečí osobitné postavenie vďaka genetickej spojitosti s poľskými nárečiami. Nárečia uvedených obcí zaradíme do tzv. goralských nárečí.

Pri opise fonologického systému kysuckých goralských nárečí vychádzame z práce Júlie Dudásovej-Kriššákovvej Goralské nárečia (1993). Rovnako sa opierame o systém fonetickej transkripcie uvedený vo všetkých zväzkoch Slovanského jazykového atlasu (Общеславянский лингвистический атлас).

Zásady prepisu nárečového prejavu

Pri zápise nárečového prejavu sa riadime zásadami dialektologickej fonetickej transkripcie s použitím nasledovných osobitných grafém.

Vokály:

ɛ – zúžený krátky vokál e;

o – zúžený krátky vokál o;

y – vysoký zadný nelabializovaný;

¹ – zvučná neslabičná predná (palatálna) hláska jotačného typu (*pozam¹atal*);

ɔ – neutrálna stredná samohláska vyslovovaná ako „nemé“ e (realizuje sa ako relikv v Č, systémová/pravidelná realizácia – kombinatórny variant v Oš).

Konsonanty:

x – neznelý velárny úžinový konsonant;

ʒ – znelá predojazyčná polozáverová spoluhláska;

ř – frikativne r, systémová realizácia iba v Sk;

Palatály (polozáverové a úžinové) sa systémovo realizujú v obci Skalité a Čierne. U informátorov z niektorých osád v obci Oščadnica sa realizujúce konsonanty tretieho radu zvukovo približujú k sykavkám druhého radu:

ʒ – napr. *žecko* – dieťa;

č – napr. *čele* – teľa;

ž – napr. *žima* – zima;

š – napr. *šano* – seno;

Pôvodný rad palatalizovaných sykaviek (doložené v Oščadnici):

ʒ' – napr. *xoʒ'il* – chodil, *ʒ'en* – deň, *h'laʒ'ol* – hľadel;

c' – napr. *c'í stari* – tí starí;

z' – napr. *z'ém* – zem, *na voz'è* – na voze;

s' – napr. *mus'ol* – musel, *zešlo s'e* – stretlo sa;

Mäkké palatalizované pernice (realizácia iba v pozícii pred V a, e, o, u):

v' – *drev'ano* (Č, Oš) / *dřev'ano* (Sk), *stav'ac'* (Č, Sk), *pov'adal'i* (Č), *červ'ona* (Č), *dv'ie* (Oš), *stav'ol* (Oš, Sk);

b' – *b'olo* (Č, Oš, Sk), *zrob'uno* (Č, Oš, Sk), *l'ub'alo* (Oš), *po pogreb'e* (Č), *vyrob'al'i* (Oš);

p' – *p'untek* (Č, Sk), *kip'alo* (Sk), *nastup'uňi* (Č);

m' – *pozam'atal* (Č, Oš, Sk), *m'ano* (Č, Oš, Sk), *m'ut/d* (Č, Oš, Sk), *m'ol* (Č, Oš, Sk), *šm'alo še* (Č, Sk), *rozum'ala* (Č, Oš, Sk).

Mäkké palatalizované veláry sa potvrdili iba v Sk ako ojedinelá realizácia:

g' – *og'unč* (ohnúť Sk);

k' – *tak'e* (také Sk).

Mäkkosť konsonantov *n* a *l'* zapisujeme dôsledne aj pred *e* alebo *i*. Znelostnú asimiláciu zapisujeme foneticky. Členy znelostných dvojíc (*b – p*; *d – t*; *ž, ž' – č, c'*; *g – k*; *h – x*; *v – f*; *z – s*; *ž – š*) sa dôsledne striedajú podľa asimilačného zákona znelosti. Na zač. slova, na konci slova napr. *dymp – dymba* (dup – duba), *x'lyf – x'lyvax* (chlief – chlievach), *vus – vuza* (vos – voza), ako aj na hranici slov. Neutralizácie sú bohato doložené v textoch.

Prízvuk je na prvej slabike. Podľa Maľeckého (1938, s. 32) nejde o vplyv slovenského jazyka, ale pravdepodobne je to prejav dávnejšieho štádia, ktorým prešli všetky poľské nárečia. Pri fonetickom prepise prízvuk a splyvavú výslovnosť neoznačujeme.

V spojke „keď“ sa systémovo v skalitskom i čiernanskom nárečí nevyslovuje posledná spoluhláska, napr. v Sk: *ke_ješ otpot* – keď si odpadol, v Č: *ke_me dol'ečaly ku nim* – keď sme k nim doleteli (ženy), alebo v Oš: *ke_hma spoval'i aj po x'lyve* – keď sme spávali aj v chlieve, *ke_handry usx'ly* – keď uschli handry.

Z morfológických javov sa žiada spomenúť rovnako špecifické skracovanie slov pomocného sponového slovesa „byť“ v 1. os. sg. prez.. V Sk: *jo jek (jeg) → jo'k (jog)* – ja som, ako i jeho časovanie, napr. *ke_k posel robič* – keď som odišiel robiť, *jo'k tu uš* – ja som už tu, *jo'g m'ala* – ja som mala. V Č: *jeg še dožebračila* – dožebračila som sa, *ke_me'x byli* – keď sme boli, *robila jo'k f Trincu* – robila som v Trinci, *po tymto me'x sum* – po tomto sme my. V Oščadnici: *ke_x se ho kupil* – keď som si ho kúpil, *no a jo'h byl rot* – no a ja som bol rád, *jo ke_h byla tum* – keď som bola tou.

Obdobne je to i s príslovkou času potom v obci Č: *pote_ke_přišli tatka* – potom keď prišli otec, *uš pote_žeci jedno za drugim byly* – potom uš boli deti jedno za druhým. (Nárečový systém pozná uvedenú príslovkou aj vo forme *potem*.)

V ojedinelých prípadoch sa realizuje tak otvorený, ako aj zúžený vokál, napr. *xomonty* – *xomonty*, *obl'oki* – *obl'oki*, *špyvajom* – *špěvajom*, *nag'ivoť* – *nag'ivou še* v Sk; *zostol sum* – *zostol som*, *škubač po vecurax* – *škubač po vecorax*, *dvacetštyri šung/dvacetštyri šong*, *veľa takix nazvuf bylo/veľa takix nazvof bylo*, *murovany dum/murovany dom*, *tyx ročkof* – *tyx ročkof*, *kamaratkuf* – *kamaratkof*, *take plotno* – *take plotno*, *xo ži'li haň spoza gruňi* – *xo ži'li haň spoza gr'ňi* v Č, resp. zubná laterála *l* či *ɹ*.

Realizáciu zúžených vokálov si jednotliví informátori uvedomujú, charakterizujú ju ako „niečo medzi“, ale nedokážu ju presne identifikovať.

1. Fonologická analýza

1.1 Vokálny systém

Vlastný nárečový materiál z obce Čierne, Oščadnica a Skalité potvrdil doterajšie výskumy, okrem iného, potvrdzujúce aj defonologizáciu kvantity a zmenu opozície krátke a dlhé vokály na opozíciu otvorené – zúžené vokály, ktorá prebehla v 15. stor. v poľských nárečiach (pozri Dudášová-Krišáková, 1993, s. 53).

V porovnaní s inventárom vokálnych foném, ktoré uvádza J. Dudášová-Krišáková (1993, s. 53), v súčasnosti naše výskumy ukazujú iba na 6 krátkych vokálov (i, y, e, a, o, u) a 2 zúžené vokály. Fonémy ɛ, ɔ sa realizujú ako relikty, preto ich uvádzame v zátvorkách.

Vokálny systém v Sk má takúto podobu:

i	u
y (ɛ)	(ɔ)
e	o
a	

Obdobne je to aj s variantom vokálneho systému v obci Čierne. V súčasnosti sa javí ako systém 6 krátkych foném (i, y, e, a, o, u) s pevným miestom v systéme foném. Ako relikty sa potvrdila realizácia nie jednej, ale 2 zúžených foném (ɛ, ɔ) a 1 kombinátornej fonémy e, neutrálnej strednej samohlásky (ə). V pozíciách za ɛ, ktoré sa nezachovalo systémovo, sa realizuje y (obdobne aj v Sk), ktoré tu funguje ako samostatná fonéma (porov. Dudášová-Krišáková, 1993, s. 55). Heuristický výskum potvrdil zadnejšiu výslovnosť fonémy y po tvrdých spoluhláskach.

Vokálny systém má takúto podobu:

i	u
y (ɛ)	(ɔ)
e [ə]	o
a	

Ani vokálny variant v obci Oščadnica neobišli menšie zmeny. Súčasné výskumy ukazujú na 6 krátkych foném a 1 kombinátorný variant fonémy e (ə) so systémovou realizáciou. Len u niektorých informátorov sa realizuje fonéma ɔ, z toho dôvodu, ob-

dobne ako pri predchádzajúcich dvochvariantoch, ju uvádzame v zátvorke (porov. Dudášová-Kriššáková, 1993).

i	u
y	(o)
e [ə]	o
a	

V porovnaní s hornokysuckými nárečiami (Krajčovič, 1988, s. 233), kysuckými nárečiami (Štolc, 1994, s. 91) a s vokalickým systémom stredoslovenských nárečí sa nárečie v obciach Čierne, Skalité, Oščadnica diferencuje:

a) Vokálny systém **nepozná dlhé** vokály. V porovnaní so strednou slovenčinou dialekt goralských obcí za ***a**, ***ā** vykazuje realizáciu krátkych vokálov: v Sk *xudobno, pykno, f to rano vyživ²ali, pře vas, uñi num zvozaľi*; v Č *byla tako doba, aj me se ukazali, inač se ta roľa želila, co num to*; a pre Oš v spojeniach *zvyvožaly šeckim sus²edum, predovaľi, a ta lava vz²yna ta voda* – tú lavicu vzala voda, *mala šesnaz rokuf, to byla krasno d²yfka*.

b) Realizácia **monoftongov** sa potvrdila aj v pozíciách:

1. ***ē**, ***ā** > **a**, **o**; ***eū** > **y**, napr.

v Skalitom: *vyncyl² žumňokuf, zodne šoľe, aľe železnicar, ñim²ol jek zodnego, pamyncem, žyfka, poľyfka, xľyf, žyfcacka*;

v Čiernom: *buxty fajne pykľi, Poľocy idum, vyš co je, šm²oľi se potem, šľi kupovač te žemňoki, žoden něšol do školy*;

v Oščadnici: *z²ymňoki, brad zaprunnul, zaťjahnyl jakos²ig, potym s²e zatahne, vz²un go do vreca, f baňax robil²i, uv²unzano plaxta*.

2. ***ě** > **y**

a) v bývalých dlhých, zdĺžených, resp. krátkych slabikách napr.: v Oš, Č, Sk *byda* (bieda), *žyfka/z²yfka* (dievka), *xľyf* (chliev), *šyñ* (sieň), pre Č, Sk *xľyp* (chlieb), *mľyko* (mlieko), pre Oš a Sk *vys* (vieš) ale v Č *vyš*, v Sk *čyñ* (tieň), *dřymač* (driemať), *gřyx* (hriech), *gňyf* (hnev), *ľyk* (liek), *spoľygač še* (spoliehať sa), *pošmyx* (posmech), *zmyrač* (zmerat'), *špyf* (spev), *učyrok* (uterák), v obci Č *pyro* (pierko), pre Oš *kl'ěšćami*;

b) v slovesách typu v Skalitom: *naľyvač* (nalievať), *umyrač* (umierať), *ušmyvač še* (usmievať sa), *střylač* (strieľať), *jo im zaš dovjuz, spoľygač še* (spoliehať sa), *dřymač* (driemať), *vylycyč* (vyliečiť); v Čiernom: *zbyrač* (zbierať), *prynsč* (prejsť), *špyvač* (spievať), *vľyšč* (vliezť), *sreľylač* (strieľať); v Oščadnici: *spyvac², pozryd², posylac², napyč, strylať*;

c) v adverbiách (tvary komparatívu), v Skalitom: *myñi, bl'izy, vync* (viac); v Čiernom – *vync* (viac).

Po spoluhláskach k, g, x sa realizuje zákonite i, napr. *oblečki, nogi*.

3. **ō, ū** > **o, u**; napr. v Skalitom: *byla tego hruza, kuñ, postřotkem byl taki betun, vubec me to añi něbavi*; v Čiernom: *ñeskori, ñimožem, drut, mugly, f šřiricetym usmym*,

spoza gruńi; v Oščadnici: *pudem ź'e do s'veta, una nimože, v rogu byl stul, mamcə pomuc, tago kuńa, vobez im nēpasovol klubuk muj klubuk, vyfutrovany tyn kuń.*

V analyzovanom nárečí goralských obcí došlo k prehodnoteniu mäkkosti konsonantov. Heuristický výskum potvrdil stratu mäkkosti a kompenzáciu prejotáciou p, b, m, v > p^í, b^í, m^í, v^í vo všetkých troch obciach, v obci Skalité aj g, k > g^í, > k^í.

c) Ďalšou diferenčnou črtou vokalického systému sú **nosovky**, ktoré sa v obidvoch goralských nárečových systémoch nezachovali ako samostatné fonémy. Heuristický výskum potvrdil **dekompozíciu** nosoviek, ktorej predchádzali zložité vývinové tendencie. Dekompozícia priniesla častejší výskyt vokálu y s kombinatónym variantom ę, a vokálu u s variantom ɔ, ktorých konkrétna realizácia záleží od spoluhláskového okolia.

*ę, ę̄ > (...) > y + n

Zväčša v pôvodom krátkych slabikách. V Sk *ćynski, żeśynć, pynta, pamynć, źynć, vync, v Č gynś, rynka, śvyncto, pamynć, śvęnta, galynź, ke_ nębulo gynśygo tag dala kuńocygo, pryndlo śe to plutno, mynso, pynść, pęnty, męnkunko.* V Oščadnici *vynkši, skrync' i tymi kłyśc'ami, vyingla aj tunu uvez'e, galynź'ami go gnałi, svyncta, pred svęntami, to bylo pret svęntami, pokupilo s'e fšęlićo na ty s'vyncta, rynkami d'erześ'.*

*ɔ, ɔ̄ > (...) u + m, resp. u + n

u + m v I, G sg. substantív, adjektív ženského rodu, resp. zámen:

Skalité – *być ucytełkum, frajereckum ostala, s tum dobrum svadbum, takim skole, kazdum calum go źine, na drugum nę źełe;*

Čierne – *vdovum jek byla dvacet rokuf, za štrekum, co zrobili z rołum, skalickum tum cestum, se o to ze sebum zrobim, sami me s mamkum robili, s pilum rezać, z Boźum pomocum to ślo;*

Oščadnica – *tum strugum po to drevo, bo jum to pol'i, s tum bosorkum, drugi mu zas' do takom, dobri kuz jum odńeslo, że zeberum, dobre ke_ h jum predali, tam za grapum, ke_ viź'ełi jakum będe mo.*

V koreni slova **u + m**, resp. **u + n**:

Čierne – *zacuntek, cy śicko śe vyrumbovalo, muśeli me na svojim zorumpku, ze zacunteku kim to prislo, jum dali na pamjuntke, punść du domu, vyncyl' jak patnoś meśuncuf, co s tym poruntki nęzrobili, keło meśuncuf byl f pol'u, tag ix zajnułi, daly se do trumby, to vźon naovijałi na nogi, nęxćol vźunć źyfce.* Avšak *f putni zajonca, majom teras źęci, Połocy s tu otal' ustompili, tręmbil na tręmpce;*

Skalité – *vunski, luka, zolundek, suśat;*

Oščadnica – *xomunt na nęgo dali, aj to pov⁴unzali, zaprunęać. Ale paper taki okręngly, s prontkuf upłec'uno.*

V 3. os. pl. prézentu: v Č *Połocy idum Połocy sum, tag me sum aspoń ve svoji, nępoznajum, dajum pokute, paxołcy pridum, us sum bliśko, grajum, veznum tu miske, nęmozum jedna poraźić, źiśka vine naxozum na nas, nogi me straśne bołum, tu śe urozum źemńoki, čakali kedi začnum śpęvać. Ale: naroz idom poza štreke, jako majom teras, nom to tak berom.* V Oš *źvignum mu ta noga, xycum dvo xłopi, taras som fšęli-jake pomocki pri kuńovi, że pudum sluźyť, tatka idum s polaznićkum, začun xodit', ale źandari hładajom, idom za nim, uś fšęcko majom.*

d) Fonéma *y*, okrem spomínanej skupiny *y + n* za psl. krátku nosovku *ę*, sa vyskytuje aj ako striednica za psl. *y* a „staropoľské *ē*“² (Małecki, 1938, s. 14 – 15). Vokál *y* je samostanou fonémou vokalického systému, rovnako ako v súčasnom poľskom jazyku. Realizuje sa po tvrdých aj mäkkých spoluhláskach, a to vo väčšom rozsahu ako v slovenských hornokysuckých nárečiach, v obci Čierne po tvrdých spoluhláskach s výrazne zadnejšou výslovnosťou:

1. V koreni slova:

Pre Sk je doložená v slovách *ogyń*, *zywo*, *kamyńe*, *pyńinzi* *ńebyło*, *syć*, *tyżyń*, *na učyrok*, *ucytelkum być*, *cyste to było*, *ńeućyralo še*, *lyn*. V Č v spojeniach *bywać*, *być* (existovať), *muzyka*, *syrota*, *svacyna*, *vymyr*, *wydać še*, *kedyśi*, *lubyl še mi*, *żyń*, *lyn*, *rozryć*, *spyrka*, *cynter* a v Oš napr. *tatka byl*, *odbywać*, *żyło naz żez*, *żyvic´*, *xyc´ic´*, *kołybac´*.

2. N pl. substantív mužského rodu:

Skalité – *barany*, *trzy metry*, *paxońcy*;

Čierne – *vojocy*, *Pońocy*, *paxońcy*, *gryby*, *kontyenty*, *kińometry*;

3. N pl. substantív ženského rodu:

Skalité – *krovy*, *roboty*;

Čierne – *pęnty*, *plaxy*, *baby*, *varty*, *grumady*, *sważby*;

Oščadnica – *plaxy*, *krovy*, *periny*.

4. N sg. adjektív mužského rodu:

Skalité – *był maly*, *vynksy*, *fajny*, *doucuny*;

Čierne – *kuńocy*, *mlody*, *dlugy*, *gorşy*, *stary*, *wyşny*;

Oščadnica – *xudobny*, *xory tatka*, *vynkşy*, *s´ilńejşy*, *żenaty*, *bohaty*.

5. V zámenách:

a) ukazovacie, napr. v Sk – *tyń rok*; v Č – *na tym pońu*, *tyń kubuś*, *tyńto rok*; Oš – *ty plaxy*.

b) neurčité, napr. *keryśika* v Sk i v Č;

c) vymedzovacie, napr. Sk – *syćke*; Č – *fşecy*, Oš – *každy*.

6. 1-ove príčastie sloviess:

a) 1. os. sg. muž. r., napr. Sk – *nalozyl jek*; Č – *był jek*, Oš – *pogvaryl´ech*.

b) 3. os. sg. muž. r., napr. Sk – *zemřyl*, *xycił*; Č – *umřyl*, *zemřyl*; Oš – *kery do xľyva*, Oš – *zorympki ńebyły*.

c) 3. os. pl. žen. r. a str. r. Systémová realizácia v Č – *dřžaly*, *cakaly*, *ozdobily*, *sly me spolu*; Oš – *ostaly bosu gola*, *były baby*, *zeşły s´e*, *podrosły z´ec´i*, *roskydaly*, *posadłyly*, *işly kopac´*, *zaspivaly pesńicka*. V Sk už iba ako pterefakt *uny ńesly vlaki*, *pomagaly*, *pasly krovy*.

7. V príslovkách:

a) miesta, napr. Sk – *m´elĩ to bľizy*; Č – *blisko*, *venku*;

b) času, napr. v Sk i v Č *pyrwy*, Oš Č Sk – *ftedy*.

8. Predpona *vy-*: *vylećol* (Č, Sk).

e) Výskyt archaizmu pôvodného zúženého vokálu *ę*, na mieste ktorého sa systémo-vo v súlade s nárečovou normou realizuje vokál *y*, sa potvrdil iba v nárečovom prehovoroch niektorých informátorov. V nárečí obce Čierne napr. *porażĩli jeden drugęmu*, *wępić*, *dlugy po pęnty*, *kery jaki Bęńcik*, *pękńe*, *pećurki pękńi*, *şpęwać*, *żęmńok*,

z *žem^žum, odešć, pręndli nitki, štrękovałi svedre, kilometre, perši*; V Sk: *peńne, špevajom, nievem, vęc, vęs, pekla še kref, cęgaretłe, galęż, sećko, piłi bręnt*.

f) Rovnako ojedinelá realizácia **o** sa potvrdila v prípadoch, napr.:

- 1. Sk – *tvój, o tręk, mešunc* – systémovo sa realizuje *mešunc*; Č – *zostol sęm, po vecęrax, dwacetštyri šęng, gnęj, dęm, plętno, gręń, końec*;

- 2. G pl. podst. m.: Sk – *rokęf, żum^žokęf, treńerkoęf, vilęf nima, xlopoęf, vymynckęf, porvesłoęf, św^šatłoęf*; Č a Oš – *veła nazvęf bylo, tyx ročkęf, kamaratkęf, tyx vojokęf*;

- 3. I sg. podst. m. v Sk: *za štrękom, męm, svażbęm, takęm veľkum, s tęm mlodušęm, jęm (ju), ze mnęm, žęmęm*.

g) Zmena psl. vokálov ***e, *ě**, ktoré podliehajú zmene v pozícii pred predojazyčnými *s, z, t, d, n, r, l* (porovnaj Małeckí, 1938, s. 14 – 15) na *a, o* sa v skúmanom nárečí realizuje ako v súčasnej poľštine:

*ě > a, napr. v Sk *m^žasto, v^žadro, sarńa, błady, łas*, v polonizmoch *caly, calkem, żat (ďed), żadufka*, s výnimkou v slovách ako *gv^žozda, mortvy*; v Č – *ob^žedy, niew^žasta, dorob^žune, ub^žur, m^žut, drev^žany, śm^želi, pov^žadałi, pozam^žatać*;

*e > o, napr. Sk – *fcola, colo*.

h) V psl. skupinách ***tort, *tolt** v Skalitom prebehla zmena rovnako ako v poľštine (porovnaj Małeckí, 1938, s. 14 – 15) napr.:

r + o, napr. *krovy, grovałi*, v polonizmoch *xlop, xlopec, mlody pun* (ženích), *skrobać*;

l + o, napr. v *glove zatocylo, glove stnući*. Avšak máme *sluma, plukać, klńuć*.

V slovách *grabina, grabinka, grabińok, grapki, smrat* sa psl. ***tort** realizuje ako južnoslovanský prvok psl. základu slovenčiny **trat**.

1.2 Konsonantický systém

Variant konsonantického systému skalitského nárečia patrí do skupiny goralských nárečí, ktorý ako jediný nebol zasiahnutý procesom slovensko-poľskej interferencie a zachoval si svoju pôvodnú podobu. Takýto konsonantizmus fungoval vo všetkých mazurujúcich nárečiach. Na Kysuciach systémovo mazuruje len obec Skalité (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 81). Heuristický výskum potvrdil realizáciu mäkkých perńíc. Veláry *g´* a *k´* sa realizujú iba v dvoch prípadoch (pozri Zásady prepisu nárečového prejavu), preto ich v inventári konsonantov uvádzame v zátvorkách. Z heuristického výskumu, v porovnaní s výsledkami výskumov, ktoré uvádza Dudášová-Kriššáková (1993, s. 81), vychádza inventár konsonantického systému „ochudobnený“ o *f´* a *ch´*, pozostáva teda z 29 + 2 foném:

v	f	b	p	m			
v´			b´	p´	m´		
j		d	t	n	l	r	ř
z	s	ʒ	c				
ž	š	ʒ´	č	ń	ľ		
	x	g	k				
		(g´)	(k´)				

a vyznačuje sa:

- zachovaním mäkkých bilabiálnych a labiodentálnych konsonantov;
- zachovaním mäkkého ř;
- prítomnosťou palatálnych sykaviek š, ž, ʒ, č a mäkkých pernic v´, b´, p´, m´.

V obci Čierne heuristický výskum potvrdil realizáciu zadod'asnových sykaviek a mäkkých palatalizovaných pernic b´, m´, p´, v´ (okrem f´). Naopak, mäkké palatalizované veláry g´ a k´ naše výskumy nepotvrdili. Nazhromaždený materiál vykazuje aj nesystémovú realizáciu ř, z toho dôvodu sme ju uviedli aj v inventári konsonantických foném. I keď sa traduje názor, že na Kysuciach mazuruje len obec Skalité, naše výskumy potvrdzujú presah mazurenia u niektorých informátorov (autochtóni Čierneho) aj v obci Čierne (podrobnejšie pozri nižšie bod f). Na základe uvedených skutočností variant konsonantického systému v analyzovanom dialekte má 32 + 1 fonému:

v	f	b	p	m			
v´			b´	p´	m´		
j		d	t	n	l	r	(ř)
z	s	ʒ	c				
ž	š	ʒ´	č	ń	ľ		
ž	š	ʒ	č				
	x	g	k				

Variant konsonantického systému nárečia v obci Oščadnica, v porovnaní s variantom konsonantizmu v Sk či v Č, si zachoval tretí rad mäkkých sykaviek. V súčasnosti nárečový materiál ukazuje na konsonantic. systém nárečia v obci Oščadnica, ktorý pozostáva z 32 foném. O jednu fonému menej, ako uvádza Dudášová-Kriššáková (1993, s. 82).

v	f	b	p	m			
v´			b´	p´	m´		
j		d	t	n	l	r	
z	s	ʒ	c				
z´	s´	ʒ´	c´	ń	ľ		
ž	š	ʒ	č				
	x	g	k				

a vyznačuje sa:

- zachovaním mäkkých bilabiálnych a labiodentálnych konsonantov;
- prítomnosťou mäkkých sykaviek tretieho radu s´, z´, ʒ´, c´.

a) Mäkké pernice **v', b', p', m', g', k'** sú doložené v slovách:

v' – v Sk *stav'ac, nexce se v'eřič, jalov'eckí, nagotov'une, mume dv'e*; v Č *nev'asta, pov'adač, drev'ane, Markov'ok* – interf.; v Oš – *vylizel ov'os, stav'ol xlyf, dov'uz čegoš teš, uv'unzano, drev'anago kuňa, zašv'ečić, pov'unzač, šv'atelko z okna, dv'e*;

b' – v Sk – *b'olo plaxetka, b'olo xumelka*; v Č – *porab'ac, ob'edy, dorob'une, prišlib'ali, garb'arňe*; v Oš – *nelub'alo, rob'unu ručňe*;

p' – v Sk – *p'erši, f p'untym, p'eřiny, jame kop'e, kip'alo, oblap'alo*; v Č – *p'urko*;

m' – Skalité: *m'eli, m'ol, m'odem, pozam'atos*; Čierne: *m'ala, žym'ok* – interf., *z m'odem, z žčm'um, něšm'eli, pozam'atač*; Oš – *nim'eli, se šli šm'ala (smelo), něšm'alo se ot stolu, m'ud/t*;

g' – *og'un se* v Sk;

k' – *tak'e* (také) v Sk.

b) Ako relikť staropoľskej zmeny $r' > ř$ z 13. stor. má fonéma ř svoje stabilné miesto v skalitskom variante konsonantického systému (porovnaj Dudášová, 1993, s. 88; Szczotka, 2000, s. 66). Rozsiahlejší nárečový výskum potvrdil presah fonémy ř v často používaných lexémach v prehovore niektorých obyvateľov v obci Čierne, a to len z osád U Jašurkov, U Gelačákov, U Špili, U Benčíkov, V Pľačisku, Šošnivie – začlenená do Poľska v 30. rokoch 20. stor, U Klužákov. Títo obyvatelia (7 zo 14) sa narodili a žijú v tejto obci, sú aktívnymi používateľmi miestneho nárečia poplatného nárečovej norme miestneho dialektu. Analýza ich nárečového prejavu však potvrdila nielen výskyt ř, ale i mazurenie a občasnú realizáciu malopoľskej črty – koncového -k (doloženej aj v Sk u najstarších obyvateľov, podrobnejšie pozri nižšie bod j). Fonéma ř je doložená v obci Skalité:

1. V koreni slova: *pořes, z dřeva, syčko odřyte, třicet, trūk ik m'ala, třeba natahnuć, jo gvařim, posla přec, vařili f tym, dobře to tak, při tym, přet švintami*;

2. V prípone slova: *nojňeskořy, ku cynteře*;

3. V predpone slova: *přidum pomuc, přezyl jek to, přisel ješ, přiklapla še, přibijalo še, tylo převnynkuf*.

V obci Čierne v lexémach: *dřev'ane xalupy, us mi potem xlop umřyl, f třicatym šudnym, přišli, třebalo, kuřocy, třeco trieda, vum go předume, už uzavřiti – uzavřici sum, zaopatřovaňe, zastřel'um, třebabylo, přivitaňe, střexa, zavřili, přigarli pod okno, dobře, pozřič, představim, nepřatři, gvařili, vygořol, přikopa, střyl'ali, zemřyl, přixo ži na um, gvařivali, přelinalo, xlop umřyl, třebalo, gřiby*.

c) Mäkké **ostré** sykavky 2. a 3. radu boli v textoch doložené v prípadoch:

š – v Sk: *radoš je radoš, šana še zvozaři, na švyntego Juna, šeš žeci, šm'oli še, krovy paš, něšm'alo še, kopalo še žle, šolo še*; v Č: *myšlim, to še koši, po šveče, trinoš, šedem, patnoš, prošacko, košci*; v Oš: *puš(ako č)čil'i, zaš, čošig, še – sa, nošili, prošim vas*.

ž – Sk: *žumňoki me sažili, ješ caly umaržňony, žle še kopalo, zaš v žime*; Č: *žym, žymňoki, žima, pyňaže, ožabalo nas*;

ć – Sk: *xćeli me nćac, nćcala m²ć*, + infinitív slovíes má koncovku ć, napr. *nćac, m²ć*; Č: *dolćaly, obrucić se, mać*, + infinitív slovíes má koncovku ć, napr. *zvac, škubać, robić, koćić*;

ź – v Sk: *xoźilo se, źyń, źumńoki me saźili, śes źeći*; v Č: *źeźina, luźe, źesynć, rozźol, poraźić, źecko*.

- V obci Oščadnica:

s' – *krovy pas', s' ilny furman, nćdo s'e, to'h mus'ol is', s' vińa, trinos', kedyś'ika, sus'edum, s'ostry*;

c' – *plac'ic', nćpus'c'ili, moji brac'ó, śc'ypag nos'ic', prebyrac', zaprungac', odbyvac', c'is'i, c'otka, xc'eli, posylac'*;

ź' – *pus'c'iz', ź'e bylo, ź'adek byl xudobny, po polu'h xoz'yl, nćviź'eli c' i druzy, ź'es'ik, ź'ec'i*;

z' – *z'ima, voz'ic's'e, voz'ic'drevo*.

d) V konsonatizme analyzovaných nářečí prebehla **asibilácia**:

d' > **ź** v Skalitom a Čiernom, **d'** > **ź** v Oščadnici. V Sk v spojeniach: *robil jek v nćzele, v pynźalek, źyfki śpyvali, po źeźińe zagrać, veźala jek, ke_us do drugi xoźil, saźili me źumńoki, źesika me išli, naroźil se* – ale subst. *narozyńe*; V Č v slovách *nćveźeli, źyfćacko, xoźić, rozźelić, źesynć*; v Ošč *śc'ypag zalozyź' a ź'vigac', ź'ura, ź'e bylo, ź'adek byl xudobny, po polu'h xoz'yl, nćviź'eli c' i druzy, ź'es'ik, ź'ec'i*.

t' > **ć** v Čiernom a Skalitom, **t'** > **c'** v Oščadnici, a teda v Sk: *muśol jek pogańać, ulohi pisać, voźić gnuj, nćxćeli puśćić, v leće doma, na gřibeće me nośili*; v Č: *ućekać, vrućić, oćec, tancovać, zabrać*; v Ošč *brac'ó, ślo s'e predac', zaplac'il dobre, bec'ar jeden, zuc'ak, voźić*.

e) realizácia zmeny spoluhlások špecifické pre Sk:

t > **ć**: *jako koścolna mys, syćko jo k to*;

t' > **c**: *scasno jek byla, esce fronta byla* (pozri bod f – mazurenie).

f) **Mazurenie** (poľská črta; ide o zmenu tupých sykaviek na ostré š, ź, ć > s, z, c) sa v skúmanej oblasti objavuje len v Skalitom (porov. Maćecki, 1938, s. 74 – 76 a 2004, s. 76; Nitsch, 1916, s. 11). Mazurenie je doložené v týchto prípadoch:

ś > **s**: *syski, ekonomicko skola, źeći se rozesly, esce fronta byla, us aj sama jek, Smatlava, Symurda*; **ź** > **z**: *zyvot, s kazdego placu, zvozaly se śana*; **ć** > **c**: *volaco aj clovek vy, do gorcka, zacuntek, svacyne dostali, zafarbili na corno, cervony, spolecńe, zafcasu vyslali, vyucyla jek jum, zńicyć, zacun debatovać, Casnoxa*.

Heuristický výskum potvrdil mazurenie aj v obci Čierne u informátorov, ktorí realizujú aj fonému ř (pozri bod 1.2 b). Takýto výsledok súčasného stavu nárečia mohlo spôsobiť miešanie mazurujúceho obyvateľstva s nemazurujúcim (porovnaj Maćecki, 1938, s. 74 – 76, Nitsch, 1916, s. 11). Pri analýze treba počítat' so skutočnosťou, že v minulosti obce mali charakter kopaničiarskych usadlostí, často od seba veľmi vzdialených, a tak niektorí obyvatelia boli spoločensky napojení na inú obec (návšteva bližšie situovaného kostola či školy, mešťanky v susednej obci) a mali viac kontaktov s obyvateľmi susedných obcí, ba dokonca takmer stále zotrvali v tomto prostredí a boli v obmedzenom kontakte s ľuďmi.

Nárečový materiál z obce Čierne potvrdzuje presah mazurenia v nasledujúcich slovách: **š** > **s**: *esce jek sxopno, poľa us nedostol*; **č** > **c**: *ucitel', ucitel'ka, aj bylo cošik, ze zacuntku, že me naucum košic, cakala robota, fšel'ico, vyće co, cošika aj bylo, tag us za tum, bylo inac, šel a nič, teras us za xvil'e, zacnem ta, že me naucum, naucyl'i, skola, ze by me še ukazali, prisla vojna, nasy rodiča, us xo žily, cakaly me, syl'i zme to, me se sly xitro, esce, us, ze jek, clovek, zacuntek, zacla.*

g) Zvukový záznam potvrdzuje prítomnosť tupých sykaviek, ktorých rovnako aj vznik v konsonantickom systéme nárečia je podľa Maľeckého (1938, s. 76) spôsobený miešaním mazurujúceho obyvateľstva s nemazurujúcim.

Výskum potvrdil realizáciu **š** v obci Sk, napr. *o štyruk popoledňu, žešika me išli, bylo třeba rozmyslać.*

Obdobne ako v Sk sa situácia javí aj v nárečí Oš – *prišlo, šel, šecko, začyna, ešće, vynksi h byl, fšel'ijake, lepšy, troška, kniški, šeckim sus'edum, šycko, aš tak.*

Nárečie v obci Čierne, ako systémovo nemazurujúce, potvrdzuje prítomnosť sykaviek tretieho radu (okrem sykavky **ž**, ktorú zvukový záznam nepotvrdil) v slovách v oveľa väčšom rozsahu ako v Sk: **š** v slovách: *šly me, škola, šytko, škubać, košuľa, štyri, šest', goršy, šejesat*; **ž** v slovách či spojeniach: *že jek tu, ubližic' možum, preživume, železnica*; **č** sa realizuje: *karčma, kričime, puški, čula jek to, česać, koloče.*

h) Psl. ***ř** podlieha zmene v pozícii pred predojazyčnými s, z, t, d, n, r, l na ar. Zmena ***ř** > **ar** sme zaznamenali v Skalitom: *kark, marzlo, do garca, zmarzly, mušol tarlem tříć, něxožil po karcmak, odmarzňune koľana*; v Čiernom: *karčma, přigarnuć pod okno*; Oš – *žard'.*

Z psl. slabikotvorného **ř**, **l** sa vyvinulo v nárečí neslabičné r a l so sprievodným vkladným vokálom. V porovnaní so strednou slovenčinou ide o neprítomnosť slabičného **ř** a **l**, ktoré sa **systémovo nerealizuje**. Ide o spojenie **V + K r, l** (porovnaj Szczotka, 2000, s. 65):

1. po velarizovanom **l** (po nelabiálnej spoluhláske), sprievodný vokál nasleduje po likvide, napr. v Sk – *slunko, dlubać, glymboki, slup, tlusti*; v Č – *dlugi kožux taki, slunko, dlugo, žulte kurki*;

2. po labiálach sa realizuje napr. v Sk: *vyl'k, velna, pelny*;

3. pri striednici za **ř** sprievodný vokál býva temer vždy pred r v Sk: *a na verx me to obručili, do gorcka tvarogu*, avšak máme prípady: *kref, gřibet, kret*; v Č: *pyrvy, vypergane šecko.*

Pre analyzované nárečie v obci Č a Sk je jednotne charakteristická občasná rozkolísaná realizácia slabičného **ř**, **l**: *f křpacx, pokřčoňi vojocy, držaly, prvňi rok.*

ch) Osobitosťou je mäkká výslovnosť **ř** bez spojenia si, e, v **cudzích** a **zdomácnených** výrazoch: v Sk – *patnostego aprila, krabicka marmeladi byla, normal'ne esce fronta byla, jako to mjel'i zmexañizovane, svatbe s Karol'em, kil'ometer, taci inteligent'ni byli, v juňi.*

i) Dialekt v obciach Sk i Č vykazuje realizáciu psl. spoluhlásky ***g**, ktorá nepodľahla zmene ***g** > **γ** > **h**, s výnimkou zmeny ***g** > **x**, ktorá sa zachovala rovnako ako

v poľštine. Hláska x má v skalitskom nárečí oslabenú pozíciu (v morfolologickej pozícii, kde podlieha zmene na k, pozri bod 1.2 j). Realizácia g sa potvrdila v nasledujúcich slovách a tvaroch: pre Sk – *zogluek, na gnuj, s tvorogem, nogavice, calum gožine, spadnul na glove, m⁴ala dluge šaty, drugi xlapec, ke zagros harmoňika, co bedem gvaryl, grabilo še šano, dognaľi me du domu, zaš pogošćil'i, do Skal'itego, vlakveducego, od zesnulego nebogego, do velkego hřncu, obecnego staroste, bogatego na laske, zodnego nebolo, do jakiego, sedemnostego*; pre obec Č – *gořalo to, nič godnego nima, jog byla u tegoto, pomugľi, noga, gynšygo, grać, pogrep, goršy, muglo, drugi, vygoreľi me, bogaty, od něgo, z grobu, zešlo s tego, gľina*; v obci Oš – *gnuĵ, dobrego kuňa, za keľeg go z'ot, teraz go treja bylo, dlugi*.

j) Realizácia malopoľskej zmeny koncového **x > k**, ku ktorej dochádza v skalitskom dialekte, je podľa slov Maľeckého (1938, s. 77) zmenou, ktorou sa najväčšmi odlišuje od ostatných okolitých nárečí. Vzhľadom na sociolingvistický aspekt ide o morfonologický jav vytrácajúci sa z nárečového systému aj u najstarších aktívnych používateľov nárečia.

1. A pl. zámen v Sk: *byla scasno ze ik mum*;

2. L pl. podstatných mien v Sk: *po dvuk šostrak mušala, na tyk domacik mlynkak takik, f krojak še obľykal'i, po tyk gurak, na takik lumkak, při krovak, xo žil'i po xalupak, přeberol f tik žyfkak, na gřibetak v plaxetkak, pozyvać luži na kuňak, po turuňak xo žil'i, po zol'etak xo žić, tyk staryk luži*.

V obci Čierne sme na 40 normostranách nárečového textu zachytili realizáciu koncového -k už len ako petrefakt, a to v týchto prípadoch (najčastejšie ide o jeho prítomnosť pri časovaní slovesa byť): *ke_ je 'k še vydala, jo 'g/k byvala, zaš me 'k šľi, zme ik zjedľi, po xalupak, jo 'k pošla, kedyšik je 'k to vižala, kim jek sxopno, ze jek uš clovek stary, jo 'k še naučila, mušala je 'k plakać, kež je 'k prestala*. Tí istí informátori systémovo realizujú -x, avšak mazuria a ich nárečový prejav vykazuje ř.

k) V nárečí Sk je zachované začiatkové **kv-**, **gv-** v slovách *kv⁴at, gv⁴azda*.

Heuristický výskum a následný rozbor nárečových textov potvrdil vzájomné presahy špecifických diferenčných črt v analyzovaných lokalitách. Vzhľadom na charakter osád v obci ako kopaničiarskych usadlostí, často od seba veľmi vzdialených, získaný materiál už len odráža skutočnosť, že niektorí obyvatelia boli spoločensky napojení na inú obec a mali viac kontaktov s obyvateľmi susedných obcí, čo sa napokon odzrkadlilo aj v ich verbálnom nárečovom prejave.

Čierne, okr. Čadca

Poľská okupácia

(Ke_ prišli Poľocy)

Coś, m¹ala je'ch osem rokuf, ke_ me vygoreľi. Tam calo xalupa nam zgorala. Potem me byvaľi u takigo uja, maminego brata. A f tom čase, ke' postavili tum, f trica-tym súdym, novum xalupke, tak prišli potem Poľocy, tu, do nas. A my byvaľi tam, za štrekum. A to fšetko zabraľi či Poľocy. Tak se pamincem, ako me'k vešili, drevo rezali. A naroz idom poza štreke tacy vojocy, pokrčoňi, a takto tu puški do produ, s tum bodakem. A my mu kričime: „Mamá, mamá.“ Ha, ha. Poľocy idum.“ Ha, ha, a učekaľi me ku nim. My me nevezeli, že Poľocy sum tag nebespečni, že mugľi aj ubľižic. A uňi num poveželi, či Poľocy, ke_ me doľečaly ku nim, že xytro še obručće, že šće byľi gymbami, tag obručće dupami. Ha, ha. Tag nas potem pušcili.

Rozprávala: A. S., nar. 1928. Nahrávka: august 2007. Prepísala: Anna Ramšáková, november 2007.

Spomienky na detstvo

(Ke_ je'h byla žefčackem)

To pyrvy tak nebylo jako je teras! To jo ke_ je'h byla žefčackem a prišli mæx do školy, žoden nim¹ol xľeba kuska na svačine, aňi rožek. Vež rožek to bylo, aňi žiška za(polodlh)kusek nimaš tak vzacny ako ftedy byl rožek! Poľešnik, i hotovo! Jaki je poľešnik! Je dobry ke_ je čeply! No a kež vum oxľodne, tak tag už nima aš taki. No aj go zagreječe. No tag me xodili do tyj školy. Aj otrhaňi, bosu, me xožili haň spoza gruňi. Xožili teš kl'ucy tu dolu. Tag jeden uš xožil, taki xudoček otrgany. Uš kol'ana, už zadek, šecker vytergane, po tyľa ustrempane gaće. A učitel' mu gvari, taki dobry, aj slovenskix učitel' my'x m¹eli dobryx, mu gvari: „Jašurek, povež mame, že ju ja prosim, aš ti to zalace.“ No, xožil daľi tak. Potem mu gvari: „Jašurek, hovoril si tej mame?“ Dol še placač, že hej, že hovo..., že ji gvaril, aľe i že una mu gvarila, i že nimo laty mu to čim zalatať. Povec, co jako me'x žili?! No a un gvari ten učitel' mu, že aby to aj vrécem mu zalatala. Tak pote prišol a vrécem to m¹oľ zalatane. A žiška jako še žeči majum dobre.

Rozprávala: A. S., nar. 1927. Nahrávka: august 2007. Prepísala: Anna Ramšáková, november 2007.

Skalité, okr. Čadca

Ako sa chodilo po domoch na Luciu

(Jako me xožili po Luciji)

Jeden príbeh vom povjem, jako me xožili po Luciji. Zofka Rudol'ova zmysľala, ze pujžeme po Luciji. Jako bolo Luciji, me šli po Luciji. Jo k byl cygunka, Kača Mišova byla cygun, Miško bol Lucija a Zofka byl mežveč a Vincka tes. Na, tu me poxožili, prišli me do Xovanca, do starej Rejni. Tam nas vubec nepoznali. Jako paxolci prišli po Luciji. Miško byl vysoki, ni, te mašnice, na pľecu bjolo plaxetka, jo k byl doma-zany jako cygun. Na, prišli me jako nojprvi me prišli do Šuhaja. Vincka hnet skocyla po staryj Juřikul' a po Šuhajovi. Prišli me do tego, Ignaca, tam byli take dřevňane sxudi. Kača Mišova dostala po pysku ot Šuhaja. A us byla vydano! A Mišo robil jako ve Vitkovicax. No a prišli me do tego, tam nas nepoznali, vubec nedala vypic. Jako paxolcy prišli. No dobre. Prišli me do Petřka, jako do šostry, do tej Kače. Tam poznala Zofke podľa p^{erši}. A to gdo? No, a to je Zofka!

Rozprával: M. R., nar. 1932. Nahrávka: zima 2002. Prepísala: Anna Ramšáková, február 2005.

Ošcadnica, okr. Čadca

Spomienky na detstvo

(Ná, jako bočym)

No tag jako bočym, jako x začun bočec', co gva očueu ot svojego tatki a z'atka. Z'adeg byl xudobny, aj z bapcum še zebraľi, nim'el'i nic. No tag robili, gazdovaľi, na tej roli, predoval'i, co mugľi, šviňe, krova. No á, co prikupil'i tego poľa, tej role troxa. Ná aš tak, ke_ už tatka byl, tak už byl tatka jako muj taki ľepšy, bohaty troška. No ni bohaty, nedo s'e povedať, aľe vyncel' m'ol poľa! No a tag je h už jako jo, chlapec, ke_ h už byl, tag jeh na tym poľu pomugol robic'. No ta robota byla co, krovy x posol. Do školy ke_ h už začun choďic', tagže by x byl ročej šel d'ešig zagrať fodbal aľebo take něco, no aľe to še nedalo, to še nedalo! To h mušol iš krovy pas', do školy, kniški nabuk, ze školy ke_ h prišel, tam odhoc' a uťekoj ku krovum. No a tag ľym te krovy pas'. A ke_ h už mul vynkši h byl, už potym kuň h me mel'i, tak s tem kuňem, to už byla moja robota. Odbyvac', zaprungac', pucovac', á už je h muk xoďic z vozem. Tag už temu po_šano, temu orac', no jako še začyna, nopyrvej v žime robota. Vožil še gnuj na saňax, po tyx kopcax. Tak, ke_ x šel do školy, byly vø škol'e a ke_ prišel ze školy, hibaj gnuj vožic'. Tag do večura h vožil gnuj. A rano zaž do školy, kedišika me aňi nepušic' do_školy, bo h mušol iš tyn gnuj uožid' zaž, tam mel'i nasľubovana!

Rozprával: M. Š., nar. 1927. Nahrávka: júl 1984. Prepísala: Anna Ramšáková, apríl 2008.

Literatúra:

- BUFFA, Ferdinand: Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1953. 248 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia. Bratislava: VEDA 1993. 176 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia (Poznámky na okraj hesla v Encyklopédii jazykovedy). In: Slovenská reč, 1995, roč. 60, č. 2. s. 92 – 101.
- GOTKIEWICZ, Mieczyslaw: Polskie osadnictwo Czadeckiego i Orawy (z 17 rycinami i 4 mapami). Katowice: Wydawnictwo Instytutu śląskiego, skład główny nasza księgarnia – Warszawa 1939, s. 8 – 48.
- HABOVŠTIAK, Anton: Oravské nárečia. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1965. 544 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava: SPN 1988. 344 s.
- KUBÁNIOVÁ, Sandra: Jazyk ľudového rozprávania v obci Skalité. Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2000. 74 s.
- MAŁECKI, Mieczyslaw: Język Polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, Wyspy językowe) z 2 mapami. Biblioteczka towarzystwa miłośników języka polskiego nr. 12. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego 1938, s. 4 – 33.
- NITSCH, K.: Monografie polskich cech gwarowych. Nakładem Akademii Umiejętności. Skład główny w księgarni G. Gebethnera i spółki 1916, s. 11 – 40.
- SZCZOTKA, Paweł.: O gwarach Czadeckich. In: Czadecka Ojcowizna (zborník). Ośrodek Studiów Polonijnych i Społecznych PZKS w Lublinie. Lublin 2000. s. 63 – 78.
- ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava: VEDA 1994. 179 s.
- Общеславянский лингвистический атлас. Фонетическая транскрипция. Москва: Nauka 1964. 17 s.
- Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. Вступительный выпуск. Москва: Nauka 1971. 108 s.
- Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. Вступительный выпуск. Общие принципы. Справочные материалы. 1. vydanie. Москва: Nauka 1978. 182 s. (2. vyd. 1994).
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Zv. 1. Рефлексы *ǣ. Red. B. Vidoeski a P. Ivić. Belehrad: JAN 1988. 164 s.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Zv. 2a. Рефлексы *ǣ. Red. V. V. Ivanov. Москва: Nauka 1990. 178 s.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Zv. 2b. Рефлексы *oN. Red. J. Basara. Wrocław: PAN 1990. 124 s.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Zv. 3. Рефлексы *ьr, ьl, ьr, ьl*. Red. J. Basara. Varšava: PWN 1994. 164 s.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Zv. 4b. Red. B. Vidoeski, P. Ivić, Z. Topolińska. Рефлексы *ь, ь*. Skorje: MANU 2004.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Zv. 4a. Red. D. Brozović. Рефлексы *ь, ь*. Zagreb: HAZU 2006.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Zv. 5. Red. T. Vendina: Moskva. Rossijskaja Akademija Nauk 2008. 158 s.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Zv. 1. Животный мир. Red. R. I. Avanesov. Moskva: Nauka 1988. 192 s.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Zv. 2. *Chov domácich zvierat*. Red. B. Falińska. Varšava: PWN 2000. 192 s.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Zv. 3. Растительный мир. Red. A. I. Padlužny. Minsk: IANB 2000. 168 s.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Zv. 8. *Povolania a spoločenský život*. Red. J. Basara a J. Siatkowski. Varšava: PWN 2003. 192 s.